

ایران و ترکیه درباره ۴ محور مهم وارد گفت‌وگو شدند، سفر وزیر خارجه جدید اردوغان به تهران آغاز مسیر جدید دولت اوست

چهارراه استانبول

گروه سیاست روز گذشته هاگان فیدان برای اولین بار به عنوان وزیر امور خارجه ترکیه وارد تهران شُدد و با همتای ایرانی خود دیدار و گفت‌وگو کرد. امیر عبداللهیان بعد از دیدار با فیدان در نشست خبری با حضور وزیر خارجه ترکیه از هدف گذاری برای تجارت ۳۰ میلیارد یورویی با ترکیه خبر داد و گفت: «هدف گذاری ما برای تبادلات تجاری دو طرف ۳۰ میلیارد یورو است و اکنون در میانه راه قرار داریم. معاون دیپلماسی اقتصادی وزارت امور خارجه، اخیرا سفری به ترکیه داشت و توافقات خوبی در موضوع اقتصادی در آنکارا صورت گرفت و در دیدار امروز با همتای ترک خود آن توافقات را مورد تاکید قرار دادیم.» امیر عبداللهیان در بخشی دیگر از صحبت‌های خود به کریدورها و مسیرهای ترانزیتی در منطقه اشاره کرد و مسیرهای ترانزیتی در منطقه را مسیرهای مکمل برای دو کشور ایران و ترکیه دانست که نه تنها عامل رقابت نیستند، بلکه تکمیل کننده همکاری‌های دو جانبه هستند. وزیر خارجه ایران از اتفاق نظر دو طرف در منطقه قفقاز نیز صحبت به میان آورد و تصریح کرد: «به پیشنهاد همتای خودم نسبت به مدل مدنظر ترکیه، ایران و آذربایجان در مسیر ایجاد صلح و ثبات

گفت‌وگو

علی حیدری، کارشناس مسائل ترکیه در گفت‌وگو با «فرهیختگان»:

در سفر وزیر خارجه ترکیه به ایران موضوعات امنیتی بر اقتصادی غلبه دارد

بر موضوعات اقتصادی غلبه داشته است، به خصوص که فیدان همراه اردوغان به روسیه هم خواهد رفت و در خصوص مسائل منطقه‌ای و دو جانبه با پوتین گفت‌وگو خواهد داشت که سوریه به هم یکی از موضوعات مسود گفت‌وگو پوتین و اردوغان خواهد بود.

آیا می‌توان گفت که اردوغان در دور جدید ریاست جمهوری خود قصد ایجاد تغییر در مناسباتش و افزایش تعاملات با ایران را دارد؟

ترکیه در دوره پنج ساله فعلی تمایل چندانی به توسعه روابط سیاسی و اقتصادی با ایران نخواهد داشت، چون به دنبال عادی سازی روابط با کشورهای عربی، رژیم صهیونیستی و غرب خواهد بود و در این چهارچوب اگر به سیاست خارجی ترکیه نگاه کنیم، می‌توان دریافت که تمایل ندارد دچار تنش با این کشورها شود، بر همین مبنا سال گذشته سفیری را که دیپلمات نبود، بلکه یک استاد دانشگاه بود به ایران فرستادند، چون می‌خواهند روابط در همین سطح سیاسی و اقتصاد بماند.

با توجه به اینکه قرارداد گازی ۲۵ ساله ایران و ترکیه نیز رو به پایان است، آیا می‌توان امیدوار بود سفر وزیر خارجه به افزایش تعاملات اقتصادی به ویژه در حوزه انرژی بینجامد؟

گفت‌وگوها برای تمدید قرارداد گازی ادامه دارد اما تصور این است که ترکیه به دلیل تنوع سبد انرژی خود نسبت به ۲۵ سال گذشته واردات گاز از روسیه، آذربایجان، ترکمنستان، قطر و الجزایر دست بالا را دارد و در مذاکرات با طرف ایرانی چانه زنی می‌کند. بر همین مبنا تصور می‌کنم قرارداد گازی مثل سابق ۲۵ ساله نخواهد بود و در قیمتش هم ترکیه از طرف ایرانی خواهد خواست که انعطاف‌های بیشتری داشته باشد. امکان دارد این موضوع به سایر همکاری‌های اقتصادی سرایت کند.

چقدر می‌توان امیدوار بود که سفر وزیر خارجه ترکیه به مقدماتی برای گسترش تعاملات ایران و ترکیه برای مقابله با گروهک‌های تجزیه طلب کردی باشد؟

طی چندسال گذشته و به خصوص دو سال اخیر، ترکیه عملیات‌های زیادی در شمال عراق علیه پ‌ک ک انجام داده است. تمایل زیادی داشته که بغداد و تهران هم به این عملیات بپیوندند، چون اولاً باعث می‌شود عملیات‌های ترکیه در عراق مشروعیت پیدا کند و از اشغالگری خارج شود و دوم اینکه اگر عملیات علیه تروریسم همه جانبه باشد، می‌تواند اثرگذاری بیشتری داشته باشد، لذا هر بار که مقامات ترک به ایران سفر کرده‌اند یا مقامات ایران به ترکیه سفر کرده‌اند، مقامات ترکیه به این موضوع تاکید داشته‌اند که عملیات‌ها علیه پ‌ک ک مشترک باشد. از طرفی ایران طی یک سال گذشته، عملیات‌های خود علیه گروه‌های تروریستی کردی مثل حزب کومله و دموکرات را افزایش داده و برای این موضوعی به اقلیم کردستان یعنی اربیل و بغداد یک زمان مشخصی داده که گروه‌ها از مرزهای ایران فاصله بگیرند و خلع سلاح شوند. در این خصوص با توجه به سابقه امنیتی هاگان فیدان، امکان گفت‌وگوها در این خصوص وجود دارد، چون شاخه ایرانی پ‌ک ک یعنی پژاک در کوه‌های قندیل مستقر است و اگر به صورت همه جانبه با این گروه‌ها برخورد شود، می‌توان نتیجه بهتری کسب کرد.

برای بررسی ابعاد و اهمیت سفر هاگان فیدان، وزیر خارجه ترکیه به ایران با رحمان قهرمان پور، کارشناس مسائل بین الملل به گفت‌وگو پرداخته ایم. مشروح این گفت‌وگو را در ادامه می‌خوانید.

۱۱۱

مهم‌ترین اهداف سفر وزیر خارجه ترکیه به ایران چه مواردی است؟

اهمیت این سفر در چند مساله است. الان می‌بینیم که در سوریه اعتراضات جدیدی در مناطق شرقی صورت گرفته و برخی قبایل سوری شورش کرده‌اند. درگیری‌های بین کردهای سوریه با یگان‌های خلق گزارش شده است. در سویدا هم دروزی‌ها نزدیک به سه هفته است که دارند اعتراض می‌کنند. لذا یکی از موضوعات مهم، مساله سوریه است و آماده سازی شرایط برای برگزاری دور جدید مذاکرات آستانه که مساله بسیار مهمی است. از یک طرف روسیه درگیر جنگ اوکراین شده و نیروی نظامی‌اش را صرف آنجا می‌کند و به تبع آن از حضور نظامی خود در سوریه کاسته است. از طرف دیگر به نظر می‌رسد که آمریکا دارد فعالیت می‌کند. لذا سوریه یکی از مهم‌ترین موضوعاتی است که دو طرف در مورد آن چانه زنی خواهند کرد و با توجه به اختلاف نظرهای بسیاری که دارند سعی می‌کنند راه‌حلی پیدا کنند. آقای امیر عبداللهیان پیش از تصدی وزارت خارجه در سوریه فعال بوده و آقای هاگان فیدان هم در روسیه حضور داشته است. بنابراین سابقه مذاکراتی و انتقال نظرات در مورد سوریه را دارند که این سابقه نیز باعث اهمیت موضوع سوریه برای دو وزیر می‌شود.

مساله بعدی اختلافات آذربایجان و ارمنستان است. در چند روز اخیر نیز درگیری‌هایی بین دو طرف از سر گرفته شده و چندین سرباز کشته شده‌اند. این موضوعات برای ایران، ترکیه و روسیه به عنوان سه ضلع حل کننده مساله قفقاز بسیار مهم است. از طرف دیگر در یک سال اخیر ارمنستان خیلی تلاش داشته تا شورای اروپا وارد دعوی آذربایجان و ارمنستان شود. فرانسه نیز برای حضور اظهار تمایل کرده است، بنابراین ۲ بازیگر منطقه‌ای یعنی ایران، ترکیه و سوریه که هیچ کدام خواهان ایفای نقش اروپا و آمریکا در مسائل قفقاز جنوبی نیستند، این مساله برایشان اهمیت پیدا کرده است. موضوع بعدی وضعیت جدیدی است که ترکیه به دنبال آن است. اردوغان بعد از پیروزی در انتخابات کابینه خودش را بیش از حد انتظار تغییر داد. کابینه جدید کابینه اقتصادی است. گفته می‌شود همه وزرا جمع شده‌اند بلکه بتوانند مشکل اقتصادی ترکیه را حل کنند تا این کشور بتواند جایگاه خودش را تثبیت کند. آمدن هاگان فیدان به ایران نیز در چهارچوب سیاست جدید ترکیه تعریف می‌شود. موضوع ثابتی هم که همیشه مورد گفت‌وگو بین ایران و ترکیه است مربوط می‌شود به تحرکات گروه‌های تجزیه طلب کرد. ترکیه در شمال عراق و در مناطق کردنشین پایگاه زده و بعضاً درگیری‌هایی در آنجا در حال رخ دادن است که مورد توجه تهران و آنکارا است.

در مورد سوریه مهم‌ترین مساله مورد بحث بین تهران و آنکارا چه چیزی است؟

اردوغان قبل از انتخابات خواهان ملاقات با بشار اسد بود که او نپذیرفت. اکنون نیز مساله بازگشت آوارگان سوری به یکی از موضوعات جدی در ترکیه تبدیل شده و اردوغان نیز بر لزوم بازگشت آنها تاکید کرده است. ترکیه در حال حاضر در مرز خود با سوریه دارد با کمک مالی قطر خانه‌هایی را می‌سازد تا آواره‌های سوری را در آنجا مستقر کند. این مساله باعث جمعیتی آن مناطق را که در اختیار کرده است تغییر می‌دهد و ممکن است به ایجاد تنش بین کردها و عرب‌ها بینجامد. مساله اصلی و محوری در مورد سوریه تعیین نظام سیاسی آن است. در این مورد رویکردهای ایران با چیزی که مطلوب ترکیه است در تعارض قرار دارد. مساله شماره یک ترکیه

رحمان قهرمان پور، کارشناس مسائل بین الملل در گفت‌وگو با «فرهیختگان»:

ترکیه برای حفظ نفوذ خود در منطقه به همکاری با ایران نیاز دارد

در مورد سوریه مهار کردهای سوری و جلوگیری از تقویت آن است. پ.ک.ک که مقرش در جنوب شرق ترکیه است از آنجا وارد مناطق شمال شرق سوریه شده و در آنجا با همکاری یگان‌های خلق کرد خودش را تقویت کرده است. سلاح‌هایی هم که آمریکا به یگان‌های خلق کرد می‌دهد در اختیار پ.ک.ک نیز قرار داده شده و توسط آنها به کار گرفته می‌شود. بنابراین ترکیه اگر از سایر گروه‌ها همچون ترکمن‌ها حمایت می‌کند به این دلیل است که بتواند تهدیدی که از استک‌موجه ترکیه است را دفع کند. در مقابل مساله اصلی ایران این است که در سوریه گروه‌های سلفی قدرت پیدا نکنند تا خود بتوانند از طریق همکاری با بشار اسد در مقابل اسرائیل بازآزادگی ایجاد کند. ایران با بخشی از گروه‌های معارض سوری که با ترکیه در حال همکاری هستند، همراهی ندارد و آنها را گروه تروریستی می‌داند. در نقطه مقابل نیز ترکیه با برخی از گروه‌های مورد حمایت ایران میانه خوبی ندارد. در حال حاضر سوریه به اتحادیه عرب بازگشته و برخی این بازگشت را حاصل توافق ایران و عربستان در فروردین امسال می‌داند. اینکه سوریه چگونه روابط خودش را با کشورهای عربی بهبود بخشد و با آنها به همکاری بپردازد، امر مهمی است. درکل باید بگویم که مساله سوریه تک بعدی نیست و انبوهی از چالش‌های واجد اهمیت برای ایران و ترکیه را در خود دارد که حل آنها مستلزم مشورت‌های مستمر بین طرف‌هاست که اگر تنش‌ها نیز آغاز شد نیاز به این مشورت‌ها شدت می‌یابد. بنابراین طبیعی است که بخش زیادی از گفت‌وگوها به مساله سوریه اختصاص یابد.

آیا می‌توانیم سفر وزیر خارجه ترکیه به ایران را در راستای پروژه توسعه اقتصادی ارزیابی کنیم؟

اردوغان گفته است این آخرین دوره ریاست جمهوری وی است. ترکیه که نفوذش را در منطقه گسترش داده با وارد کردن سیاست خارجی خودش به مرحله نظامی و تاسیس پایگاه‌های مختلف در منطقه می‌خواهد نشان دهد که قصد حفظ نفوذ خود در منطقه را دارد و این امر مستلزم تنش است. یعنی اگر بخواهد پایگاه‌هایی که در عراق تاسیس کرده و مورد اعتراض بغداد است را همچنان حفظ کند قانداً تا باید به توافق با ایران برسد. مساله اردوغان این است که با آنکا به توان نظامی، به لحاظ اقتصادی خود را تقویت کرده تا بتواند موقعیت خودش را در منطقه حفظ کند. به همین جهت نیز به همکاری با ایران احتیاج دارد. مساله اصلی اردوغان این است که چگونه سرمایه وارد چرخه اقتصادی خود کند و مانع از بروز تنش‌های آسیب‌زننده به اقتصادش شود. توسعه روابط با روسیه، ایران، عربستان و امارات نیز در چهارچوب همین رویکرد پیگیری می‌شود.

چقدر امید وجود دارد که اختلافات بین طرف‌های مختلف در مساله قفقاز به ویژه ایران و ترکیه به استفاده از چهارچوب‌های مبتنی بر دیپلماسی حل و فصل شود؟

مساله قفقاز جنوبی در چهارچوب ۱۳+۳ ای که امیر عبداللهیان پیشنهاد کرده بود، در حال دو می‌رود. البته گرجستان خیلی مایل به نقش آفرینی در این چهارچوب نیست. گرجستان به دلیل اینکه از بازگشایی راه‌های ترانزیتی در قفقاز جنوبی منصرف می‌شود، خیلی وارد موضوع نشده است اما مساله ایران، روسیه و ترکیه در قفقاز بعد از جنگ اوکراین دچار تحولاتی شده است. مهم‌ترین مساله این است که روسیه برای دور زدن تحریم‌های غرب به راه‌های زمینی در قفقاز و گشوده شدن راه‌های مواصلاتی نیاز دارد. چون روسیه در مرزهای غربی خودش وارد تنش با اوکراین شده و از طرف دیگر اروپا به دنبال محدود کردن روسیه است بنابراین گشودن راه‌های مواصلاتی در قفقاز جنوبی برای مسکو اهمیت حیاتی دارد؛ چرا که از این طریق می‌تواند تبادل کالا با کشورهای مختلف از جمله ایران و ترکیه داشته

باشد و تحریم‌ها را دور بزند. با توجه به روابط نزدیکی که ایران با روسیه دارد به نظر می‌رسد در مساله زنگ‌زور هم ایران دارد این مساله را لحاظ می‌کند. تنش‌زدایی با آذربایجان، کاهش تنش‌های مرزی و تلاش برای حل مناقشه بر سر حمله به سفارت آذربایجان همگی نشانه‌های این است که در صحنه دیپلماتیک اتفاقاتی در حال رقم خوردن است و این امیدواری وجود دارد که ایران، ترکیه و روسیه به علاوه آذربایجان و ارمنستان بتوانند به چهارچوبی برسند. الان فشار روسیه به ارمنستان برای گشودن راه‌های مواصلاتی بیشتر از گذشته شده است اما اینکه شکل این راه‌ها چگونه باشد، محل اختلاف است. آذربایجان به دنبال تاسیس کریدور جدید است، ارمنستان ترمیم راه‌های مواصلاتی موجود را پیگیری می‌کند، روسیه موضع شفاف‌تری ندارد و مایل است مسیرهای ریلی زمان شوروی احیا شود، ترکیه هرچند از گشایش زنگ‌زور خوشحال می‌شود اما مساله اصلی‌اش این است که چگونه از آنجا راهی به سمت آسیای میانه و چین پیدا کند. می‌توان این گونه نتیجه‌گیری کرد که تغییر تحولات ژئوپلیتیکی که بعد از جنگ اوکراین در قفقاز جنوبی رخ داده است، ایران، روسیه و ترکیه را به سمت همکاری بیشتر در موضوع مناقشه آذربایجان و ارمنستان پیش برده و امید به حل مساله را به وجود آورده است. لذا سه کشور روسیه، ایران و ترکیه در شرایط جدید سیاست خود را تغییر داده و سعی دارند که به یکدیگر نزدیک‌تر شوند. مساله قفقاز جنوبی این است که راه‌های تجاری باز شود و این چیزی است که همه طرف‌های مساله طرفدار آن هستند. حتی اروپایی‌ها نیز مخالف آن نیستند. فصل مشترک همه بازیگران این است که انتفاع همه بازیگران از گشایش راه‌های مواصلاتی تامین شود اما اینکه در عمل کدام کشور نفع بیشتر ببرد بستگی به توانایی و امکاناتی دارد که در اختیارش است. خود ارمنستان نیز چاره‌ای ندارد جز اینکه از وضعیت نامطلوب اقتصادی خارج شود. اختلافات بین خود ارمنه نیز زیاد شده و پانزینیان حرفش این است که ما مجبوریم به وضعیت فعلی برای بهبود وضعیت اقتصادی پایان دهیم.

راه‌های مواصلاتی آیا برای ایران نیز به اندازه روسیه برای دور زدن تحریم‌ها حیاتی محسوب می‌شود؟

موضوع تحریم‌های روسیه با موضوع تحریم‌های ایران متفاوت است. مساله ما تحریم‌های مالی هوشمند است اما مساله روسیه در دور زدن تحریم‌ها چیز دیگری است. روسیه طرف حسابش اروپا است اما ما تحت تحریم‌های سازمان ملل هستیم که همه کشورهای سازمان ملل از جمله هند و چین نیز موظف به اجرای آن هستند. لذا آورده راه‌های مواصلاتی در زمینه دور زدن تحریم‌ها برای روسیه خیلی بیشتر از ایران است.

گسترش تعاملات ایران و ترکیه آیا می‌تواند به مساله دور زدن تحریم‌های مالی کمک کند؟

ترکیه هم در مورد روسیه و هم در مورد ایران صراحتاً به طرف‌های غربی گفته است که تحریم‌ها را به نحوی که مطلوب غربی‌هاست اجرا نخواهد کرد. این سیاست کلی و اساسی ترکیه بوده و خیلی چیز جدیدی نیست. ترکیه به دلیل ملاحظات همسایگی تلاش کرده تا جایی که در توانش است تحریم‌ها را اجرایی نکند که البته به نفع خودش هم است. این گونه نیست که فکر کنیم دارد به ایران لطف می‌کند. به‌طور مثال ما فروش گاز به ترکیه را داریم و آمریکا نیز این را می‌داند و سعی می‌کند مساله را نادیده بگیرد که ما اینکه دولت بایدن فروش نفت ایران به چین را به نوعی نادیده می‌گیرد. البته تجربه هالک بانک که به دلیل دور زدن تحریم‌های ایران مورد مواخذه آمریکا قرار گرفته، باعث شده تا ترکیه در مساله دور زدن تحریم‌ها دستش بسته‌تر شود و به شکل گذشته نتواند با ایران همکاری کند.